

Мирослав Савчин
завідувач кафедри психології
Дрогобицького державного педагогічного університету
імені Івана Франка, доктор психологічних наук
msavchun@gmail.com

МЕТАМЕТОДОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ ПРОБЛЕМ РОЗВИТКУ ПСИХОЛОГІЧНОЇ НАУКИ ТА ПСИХОЛОГІЧНОЇ ПРАКТИКИ: НОВІ ЗАВДАННЯ У КОНТЕКСТІ ПІСЛЯВОЄННОЇ ПЕРЕБУДОВИ

В гуманітарних науках відбулася редукція власних завдань до виявлення лише наукових фактів, прокладено демаркаційні лінії між суб'єктом пізнання та об'єктом, між фактом і концепцією, теорією і практикою, процесом пізнання і практичною діяльністю. З одного боку, такий стан речей можна пояснити надскладністю досліджуваних феноменів, а з другого боку, методологічними проблемами розвитку наук, позицією вчених як абсолютних знавців. У сучасну епоху виникла ще одна, не цілком конструктивна тенденція в розвитку людинознавчих наук – орієнтація на редуковане (без духовного я) уявлення про людину та світ як світ діяльності людини без врахування діяння Бога (Промислу Божого). Зокрема, в науках є небезпека побудови своєрідної Вавілонської вежі, творіння, що виглядає як будинок без фундаменту, будинок на піску, чи й зовсім як паперовий.

Уже стало зрозуміло, що культивовані епістемологічні матриці, матриці дослідження, інтерпретації та втручання виявилися неадекватними. Зокрема, з'ясувалося, що вчені розглядають світ (проблеми) не безпосередньо, а через неадекватну методологічну оптику. Це означає, що у сфері людинознавства необхідне очищення від методологічних нашарувань, перегляду застосовуваних епістемологічних матриць, подолання фрагментування знання, необхідність його зближення з прогресивною практикою. Це також означає, що учені-психологи і психологи-практики мають бути відповідальними перед Богом і людиною (ближнім) за результати своєї діяльності. Людинознавство має перетворитися з інструменту констатації стану справ, здійснення своєрідного обліку, особливо негативного, в конструктивну силу, здоровий нерв, що пронизує увесь суспільний організм з метою покращення ситуації для щасливого життя людини.

Психологія має піднятися над позитивістським (постмодерністським) гамбітом, що змусив цілі покоління дослідників триматися об'єктивістської епістемологічної матриці наукового пізнання, відмовитися від дослідницької

позицію зовнішнього спостерігача, усвідомити обмеженість своїх можливостей та рефлексувати неадекватність методологічних підходів та дефіцит знання як науково-пізнавальну проблему. Для вирішення цього завдання необхідна інтелектуальна та особистісна мужність вчених, організація проведення методологічних (парадигмальних) досліджень. Відтак, актуальним завданням є рефлексивне слідкування за розвитком усіх гуманітарних наук, з якими взаємодіє психологія, необхідна нова «хореографія» наукового мислення (К. Поппер), щоб вийти на нову організованість, архітекτονіку та процесність (А.В. Фурман).

У психології настав час зайнятися метаметодологуванням як найвищим рівнем розмірковування про смисл пізнання людини та її життя в ньому не просто з метою пізнання системи феноменів чи окремих явища, що стосуються людини та її життєдіяльності, а з метою радикального вдосконалення світу, пропонувати суспільству, соціальним групам та окремій особистості стилю життєдіяльності, що гарантовано призводить до позитивних результатів (прогресивного розвитку, повноцінного задоволення та самореалізації) про методи пошуку, значення, сенс і сфери застосування здобутого знання. Така позиція спонукає вчених відмовитися від дослідницької позиції зовнішнього («об'єктивного») спостерігача, усвідомити обмеженість наявних теоретичних можливостей та рефлексувати неадекватність методологічних підходів та дефіцит знання як науково-пізнавальну проблему психології та психологічної практики.

У плані аналізу проблем психології сутність метаметодологічного підходу полягає у здатності дослідника у своєму професійному розмірковуванні піднятися над культивованим уявленням про особистість (внутрішній світ людини) та її життєдіяльністю, методологічними принципами психології та існуючими уявленнями про її предмет, піддати сумнівам наявні підходи до постановки та розв'язання проблем і критично проаналізувати їх, виявити пропуски у розв'язанні проблеми (аспекти, які традиційно не розглядаються, наприклад, проблеми моральності і духовності особистості), уникати тенденційного акцентування на найчастіше реалізовуваних підходах та одночасно реалізувати теологічний та телеологічний (цільовий) підходи. Міркуючи метаметодологічно, дослідник гармонізує (з'єднує) індивідуальне професійне мислення та досвід з власною життєдіяльністю, реальною соціальністю та духовним виміром життя людини, з позицією «колег по цеху». Така методологічна рефлексія орієнтує психолога та нове науково-психологічне уявлення, наприклад, на засадах духовної парадигми, а також передбачає перетворення, конструювання та розвиток методів і структури взаємопроникнення його професійного мислення та його власної пізнавальної діяльності через включення

саморефлексії (які завдання постають; що я фактично розв'язую; чи так це я роблю; який я одержую результат; наскільки він відповідає поставленій меті), критично оцінити свої погляди та усталену практику, з'ясувати, що залежить від нього як дослідника, а що ні, а що, зокрема, від конкретно-ситуативних та широким обставин. Конкретно мислєдїяльнїсть вченого передбачає володіння ним автентичним ідеалом розвиненої особистості на різних вікових періодах, здорової онтології (буттєвості), духовної складової життя людини, яка розглядається невіддільно від універсального, соціального, психологічного і природного.

Зазначимо, що для виходу на метаметодологічний рівень розмірковування необхідне не просто забезпечення максимально можливої чистоти методологічної оптики (А.В. Фурман), але й максимальної позитивної конструктивності. Вчений повинен проявити сміливість та рішучість, щоб відмовитися від існуючої наукової традиції, предметом його рефлексування має бути не тільки мислення (процес пізнання), але й прогнозована діяльність із застосування виявлених ним знань на практиці та уявлень про очікувані результати, що стосуються прогресивного розвитку особистості, різних типів спільнот та українського суспільства, загалом, враховувати, що світ – це не тільки світ діяльності людини, але й діяння Бога, що у трансцендентному вимірі його (вченого) суб'єктність обмежена, а ймовірність суб'єктивності надто висока. Дослідник-гуманітарій має враховувати, що кожна істина існує діалогічно, причому одночасно в діалозі з Богом та людьми, вченими-колегами. Психологам зовсім не зашкодить, а навпаки, матиме позитивний результат, коли вони збагнуть суть Промислу Божого щодо людини та світу і смиренно прийняти його та врахувати в аналізі предмета, явищ, феноменів і процесів, яким притаманні психологічні аспекти та збагнути їх призначення, суть, корисність, гармонійність пропонованих концепцій і теорій. Він також повинен перебувати у молитовному стані, стані смиренності, страхіві Божому, станах каяття, терпіння і надії на Господа.

Реалізація метаметодологічного аналізу дозволила виявити не ідентифіковані проблеми психологічної науки. Так, по-перше, у психології протягом тривалого часу і непомітно сталася редукція предмета з науки про душу, що включає духовне начало, до науки про психіку, а відтак поза увагою виявилась навіть моральна сфера особистості.

По-друге, система детермінації психіки (і особистості) звелася до трьох складових, зокрема, розгляду соматички (психофізіології), соціального та самоактивності, причому остання розглядається досить неповно. Зовсім не враховується духовний чинник як вирішальний, особливо, у біфуркаційних точках функціонування та онтогенезу.

По-третє, у психології має зрости відсоток живого знання, що має об'єктивне значення, позитивний суб'єктивний смисл та може бути технологізоване з метою позитивно-конструктивного розв'язання проблем розвитку цивілізації, суспільства, соціальних груп та окремих особистостей. Ця проблема особливо загострилася в ситуації війни та післявоєнної відбудови України. Так, усі фахівці стверджують, що наслідком війни буде багато зраних, а відтак тих, хто потребуватиме психологічної допомоги. Об'єктивно психологи самі не зможуть вирішувати це завдання, бо для цього необхідно буде багато фахівців, а суспільство не зможе забезпечити економічну основу їх діяльності. Слід ще врахувати, що з різних причин самі психологи виявилися не готовими до вирішення цього завдання. У цій ситуації, на нашу думку, психологи мають запропонувати новий стиль життєдіяльності суспільства, соціальних груп (сім'я, родина, шкільні класи та інші навчальні групи, трудові колективи, громадські організації тощо) та окремих осіб з орієнтацією на активну і щирі само- і взаємодопомогу. Психологи мають транслювати у суспільну свідомість здорову систему цінностей та смислів життя особи та суспільства. Це також означає, що у вирішенні завдання зцілення українському психологу допомагатимуть парапсихологи, насамперед, тілесно, психічно, психологічно, соціально, морально та духовно здорові особи, які володіють основами психологічної культури. Окрім того, психологи і парапсихологи мають позбутися професійної гордині та піддати критичному аналізу деякі світоглядні уявлення про внутрішній світ людини та взаємодіяти з духовними отцями, які духовними засобами надають досить ефективну душевну допомогу потребуючим.

По-четверте, поза увагою дослідників виявилися умови, чинники та механізми становлення здорової психіки та здорової особистості. Окрім того, дослідники не завжди аналізують становлення автентичної моральності та духовності особистості на різних вікових етапах.

Акцентування уваги на зазначених моментах стало б засадничою основою для вдосконалення сімейного виховання та освітньої діяльності, зокрема, розвивальної, діяльності дошкільних установ, шкіл та закладів спеціальної та вищої освіти. Це надважливо в умовах війни та післявоєнного періоду відбудови, коли допомоги потребуватимуть більше половини населення, а психологи об'єктивно не зможуть впоратися з цим завданням. Якраз автентичні знання з психології стануть однією із засадничих основ самодопомоги суспільства (сім'ї, спільнот) з орієнтацією на здорову особистість та здорову людину, в єдності тілесного, психічного, психологічного, соціального, морального і духовного здоров'я. Практичні психологи у своїй діяльності самі мають переорієнтовуватися на автентичний ідеал здорової особистості.

По-п'яте, традиційно дослідники у сфері наукової психології та практики розвитку «йдуть» за проблемами, а не прагнуть попередити їх виникнення.

По-шосте, деякі методи психотерапії, наприклад, психоаналітичної, виявляються розкішшю в умовах війни (багато потребуючих, а допомога надається індивідуально і протягом тривалого часу), а часто використовуваним став, наприклад, як метод когнітивно-поведінкової психотерапії, який можна застосовувати у групі.

Висновки. Отже, завдяки метаметодологічному підходові нам вдалося (вийти за межі «над» і «збоку») та ідентифікувати деякі проблеми розвитку психології та психологічної практики. Такий вихід дослідників за межі «чотирьох стін» (вихід у світ), подолання своєрідної «тиранії» існуючого знання і подолання наукової «бюрократії» (відмова від обмежень традиційних схем аналізу проблеми), зростання відсотка знання, «яке знає себе» (епістемологічна рефлексія), тобто знає, для чого здобувається і як використовуватиметься, посилить значущість отриманих відомостей для прогресивного розвитку не тільки окремих особистостей, а й груп та спільнот, українського суспільства та проблем цивілізації загалом. Зазначений підхід значно підвищить ресурсність психології у вирішенні прикладних проблем післявоєнної перебудови українського суспільства.

Микола Семиліт

доктор психологічних наук, доцент,

м. Черкаси

semilet5607@gmail.com

Неправда однаково роз'їдає душу і державу,
одна форма зіпсованості, корупції вирощує іншу.

...

Урядовець, який бреше, – руйнує державу!

Джордан Пітерсон, 2021

ДИНАМІКА ЕМОЦІЙНИХ НАСТАНОВ ТА ОЧІКУВАНЬ ГРОМАДЯН УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ

Механізми індивідуальної та групової свідомості в умовах протистояння знаходять свій прояв в певних ілюзіях сприйняття соціальних об'єктів, очікуваннях від інших людей, особливо від обраного лідера.